

др Марија Митић*

Предавач

Либијско- арапска школа Амбасаде Либије у Р. Србији

ПРИМЕРИ ЕВРОПСКИХ ИЗВОРА НА РОМАНСКИМ ЈЕЗИЦИМА У СЛУЖБИ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ ЛЕСКОВЦА И ОКОЛИНЕ

Апстракт: Период успостављања плодних трговинских веза између Османског царства и Европе, од 15. до 18. века, представља заправо период када су многи изасланици и путописци писали у својим извештајима о Балкану, па тако и о југу Србије, који је у то доба био под туђинском влашћу. Говорећи о изворима значајним за проучавање Лесковца и околине, можемо рећи да они представљају плодну и веома разноврсну грађу и можемо их категорисати у релације о путовањима, путничке дневнике, хронике, епистоле, речнике и пописе. Њихова драж је утолико већа што су написани на различитим европским језицима. Највећи број извора је на латинском језику, док је одређени број извора написан и објављен и на другим романским језицима, попут француског, шпанског, португалског, као и на варијететима староиталијанског језика. Та чињеница расветљава нека нова истраживања која превазилазе досадашње закључке базиране само на анализи османских и ћириличких извора и отвара врата неким новим истраживањима заснованим на проучавању извора на романским изворима који су важна сведочанства и важан део културне баштине југа Србије.

Кључне речи: извори, Лесковац, култура, романски језици, културна баштина

Познато је да током позног средњег века и током ренесансе долази до учесталих трговинских веза између Европе и Истока, што је довело и до културне размене на пољу културно-лингвистичког, културно-уметничког и социокултурног контекста. У том периоду појављују се многи европски изасланици који су одлазили на Исток, делегирани, пре свега, из политичких и економских разлога, али је међу њима било и верских мисионара и путописаца, који су писали о источним земљама и о Балкану, посебно о јужним крајевима некадашње Србије која је у то доба била под Османском влашћу.¹

* marymitic@hotmail.com

¹ A. De Martius, P. d' Orsi (a cura di), *La vie della cultura*, Firenze, 2011, 89-93; P. Galetti, *Uomini e case nel Medioevo tra Occidente e Oriente*, Laterza, 2001, 138-263; D. Ribella, *Traveling in the Middle Ages*, Lulu.com, 2013, 9-59; H. İnalcık, *Rönesans*

Пролазећи чувеним Цариградским друмом преко Новог Пазара, потом преко Нишавске долине, а онда преко Софије до Цариграда, они би се понекад зауставили на југу Србије, у местима Крушевачког санџака, међу којима се помиње Лесковац, где би бележили своје импресије о овом граду и околним местима.²

Међутим, у српској историографији заступљен је релативно мали број података о европским изворима, док су примарно заступљени извори на османском језику. Они првенствено сведоче о економским и социоекономским приликама, али су такође у њима значајни и географски подаци о појединим местима. Османски извори, познати у нашој историографији, углавном спадају у дефтере,³ односно пореске пописе, настале при османској канцеларији.⁴

Недостатак српске историографије утемељене на османским изворима огледа се у томе што су у само незнатном броју радова из опште историје, мањим делом из културне историје, заступљени оригинални текстови извора на османском језику (тур. *Osmanlı Türkçesi*), који нису транскрибовани нити интерпретирани од стране аутора. Наиме, у Османском царству појава штампарије се догодила касније у односу на земље Европе, премда су постојале такозване *басмахане*, тајне штампарије које су у Османском царству углавном држали Јевреји.⁵

Управо је то главни разлог због којег већина османских извора није објављена до данас, осим мањег броја извора које су приредили и објавили турски истраживачи. Остала грађа се чува у изворном рукопису, у турским архивима, те се истраживачи са Балкана, због недовољног познавања османског језика и неадекватне палеографске анализе текстова срећу са многим потешкоћама.

Када је реч о европским изворима, велики део истих је објављен у више издања, а неки од њих су преведени и на више језика. С обзиром на то да смо ово истраживање базирали на проучавању извора на романским

Avrupası, İstanbul, 2011, 55-86; В. Hrabak, „Putnici iz hrišćanske Evrope o privrednim prilikama slovenskih zemalja na Balkanu pod Turcima u 16. veku“, Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini, IV, Sveska b, Priština, 1969, 1-47.

² О. Зиројевић, „Крушевачки санџак у светлости турског пописа“, *Лесковачки зборник*, бр. 8, Лесковац, 1968, 221-228.

³ А. Fotić, *Defter, Leksikon srpskog srednjeg veka*, Beograd, 1999, 150-151; M.N. Özön, *Defter, Büyük Osmanlıca-Türkçe sözlük*, İstanbul, 1973, 138.

⁴ В. Стојанчевић, *Лесковац и лесковачка нахија у XIX веку*, Народни музеј у Лесковцу, Лесковац, 1987; О. Зиројевић, „Лесковац у XV и XVI веку“, *Лесковачки зборник*, бр.9, Лесковац, 1969.; А. Stojanovski, *Vranjski kadiluk u XVI veku*, Vol. 9, Narodni muzej u Vranju, 1985.

⁵ İ. C. Türk, *Osmanlı Devleti'nde Tarih Eğitimi (1839-1922)*, İstanbul, 2013, 121-129; L. Braidă, *Stampa e cultura in Europa tra XV e XVI secolo*, Roma-Bari, 2015, 3-41.

језицима који говоре о Лесковцу и о његовој околини, овом приликом ћемо се задржати на интерпретацији појединих извора, тј. делова извора значајних за српску историографију.

На самом почетку, кратко ћемо се подсетити текста Дубровчанина Феликса Петанчића, на чији значај је својевремено указао историчар Трајковић.⁶ Нешто детаљније, о истом тексту, било је речи и у нашем раду посвећеном Дубровчанима у *Лесковачком зборнику*.⁷

Петанчићево дело *De Itineribus in Turciam Libellus* (*Књига о путовањима у Турској*) написано је на латинском језику у форми путничког дневника и премда кратко говори о Дубочици из 16. века, аутор даје важан податак о њеној насељености:

*Pertransitis itaque montib' sequitur planu Dubotice (Dubotize), frequenter inhabitatu.*⁸

[Прешавши преко брда наставља се равница Дубочица која је густо насељена.]

Значајан извор с краја 16. и почетком 17. века је и попис дубровачког трговца из Софије Бенедета Марина ди Рестија, написан на итало-далматском језику, који говори о трговинским везама између Софије, Дубровника и Анконе, Ђенове и Венеције. Овај извор објављен је 2004. у Софији, под називом *I libro dei conti (1590-1560)*, што би у преводу гласило *Књиговодствена књига (1590-1560)*⁹, премда је оригинални назив првобитног рукописа, који се чува у дубровачком архиву *Libro A dell' amministrazione di Benedetto Marino di Resti* (*Административна књига А Бенедета Марина ди Рестија*).¹⁰

Рести је, путујући јужним крајевима ради трговинских послова, долазио у контакт и са другим дубровачким трговцима који су чинили део дубровачке трговине у Софији и на југу Србије (*Mercatores Sophiae et Procupie*), а неретко би наишао и на сајмове, тј. панађуре који су, како сазнајемо из самог пописа, приређивани у Лесковцу и Новом Пазару (*Fiera di Gliescovaz e di Novo Basaro*).¹¹

⁶ Д. Трајковић, „Два латинска текста о Дубочици и Лесковцу у XVI и XVII веку“, *Лесковачки зборник*, XI, Лесковац, 1971, 63-65.

⁷ М. Митић, „Дубровчани у Лесковачком зборнику – рецепција“, *Лесковачки зборник*, LX, Лесковац, 2020, 151-158.

⁸ F. Petantio, *De Itineribus in Turciam Libellus*, Viena, 1522, 3-4.

⁹ B.D. di Resti, P. Khristov Petrov (eds.), *I libro dei conti (1590-1605)*, Sofia, 2004.

¹⁰ DAD, *Privata 43, Libro A dell' amministrazione di Benedetto Marino di Resti, (1590-1605)c.185-192*.

¹¹ B.D. di Resti, P. Khristov Petrov (eds.), *I libro dei conti (1590-1605)*, 38.

Говорећи о изворима на романским језицима, морамо поменути и путопис чувеног енглеског лекара Едварда Брауна, који је у српској историографији познат само на основу издања на енглеском језику, док издања путописа на француском и на другим језицима у нашој историографији нису позната.¹²

Међутим, у историографији се углавном дају историјско-географски подаци о самом називу Лесковца, означеном као *Lescoa* i *Lescovia*, док не можемо рећи да је било значајних података о самом извору. Као што смо поменули, извор познат у историографији је објављен на енглеском језику 1673. године у Лондону под називом *A Brief Account of Some Travels* (*Кратак приказ неких путовања*).¹³ Поред верзије на енглеском, постоје и објављени преводи на холандском и немачком језику.¹⁴

Нашим истраживањем дошли смо и до верзије на француском језику, о којој није било речи у нашој историографији. Ова верзија представља издање које је превео и приредио сам Браун под називом *Relation de Plusieurs Voyages* (*Релација о неколико путовања*). Издање на француском језику потиче из 1674. године, што значи да је објављено само годину дана касније у односу на оригинално издање.¹⁵

Иако је аутор и преводилац свога дела, што је поменуто на насловној страни издања на француском језику,¹⁶ ипак можемо приметити извесне разлике између превода и оригинала. Једна од разлика коју можемо приметити између оригиналног текста и издања на француском је та што у издању на енглеском аутор пише посвету Хенрију II, маркизу од Донкастера, заправо писмо посвете (*the Epistle Dedicatory*), након чега следи обраћање читаоцу (*to the Reader*), док је у верзији на француском заступљено само обраћање читаоцу (*au Lecteur*), без уводне епистоле посвете.¹⁷

Брауново дело, које би се могло окарактерисати као релација о путовањима, обухвата више мањих складних целина писаних у форми извештаја. Део релације који говори о Лесковцу посебно је важан за наше истраживање, те овом приликом цитирамо и дајемо превод одломка на француском:

Mais pour revenir a nostre voyage & sortir de nostre digression, je diray, que nous quelque-fois trouvé des Foires, que les Turcs tiennent ordinairement

¹² М. Ђ. Милићевић, *Краљевина Србија*, Београд, 1884; 113-114; М. Ракић, *Из нове Србије, Отаџбина*, књ. 4, 5 и 6, Београд, 1880-1881, 74; R. Morden, *Geography Reflected or Description of the World in All Its Kingdoms*, London, 1688, 232.

¹³ E. Brown, *A Brief Account of Some Travels*, London, 1673.

¹⁴ E. Brown, *Reysen*, Buchhändler, 1711; E. Brown, *Naukeriage en Gadankwaardige Reysen*, Amsterdam, 1682.

¹⁵ E. Brown, *Relation de Plusieurs Voyages*, Paris, 1674.

¹⁶ *Traduit d' Anglois du Sieur Edoard Brown*.

¹⁷ E. Brown, *Relation de Plusieurs Voyages*, 1-3; E. Brown, *A Brief Account of Some Travels*, a3-b2.

dans quelque grand place bien fermée & divisée en beaucoup de ruës & de passages, selon la diversité des Marchandises qu'on y vend. Un homme peut fort bien s'y divertir & voir de choses qu'on ne peut point trouver dans nos pays. On ne manque jamais à y entendre de la Musique, qui nous réjouït toujours un peu, quoy qu'elle foit tresméchante. La premiere, que nous vîmes fut à Lescoa au Lescovia¹⁸, fur le bord de la riviere Liperizza¹⁹ en Servie.²⁰

[Али да се вратим на наше путовање и завршим нашу дигресију, рећи ћу да смо понекад наилазили на панађуре које Турци обично одржавају на неком великом тргу, добро затвореном и подељеном на великом броју улица и пролаза, према разноликости робе која се тамо продаје. Човек се ту може добро разонодити и видети ствари које се не могу наћи у нашим земљама. Тамо никада не пропуштамо да чујемо музику која нас увек помало одушеви иако је веома непријатна. Прво што смо видели беше Лесковац или Лесковиа, дуж обале реке Ветернице у Србији.]

Говорећи о тексту цитираног одломка занимљиво је, пре свега, обратити пажњу на сам језик извора. Наиме, иако ова верзија потиче из друге половине 17. века, можемо приметити да се у преводу аутора срећу елементи старофранцуског језика, иако од 15. века почиње формирање савременог језика.²¹ Такође, други интересантан податак о коме овај одломак сведочи није само онај који се односи на географско-историјски домен, већ и на културно-историјски. У једном делу одломка аутор тврди да се човек на тим местима може *добро разонодити* и видети оно што се не може видети у европским земљама. Овде, заправо, морамо имати у виду да су тргови били важна места на којима се трговало и у Европи, не само у Османском царству, али и места окупљања и разговора, што представља део ширег социокултурног контекста.²²

Међутим, разлике су ипак постојале, па су тако панађури, односно сајмови били веома специфична манифестација, често праћена музиком, како сазнајемо из самог извора. С обзиром на то да је овде реч о аутору који је потицао из Европе, због разлике у елементима фолклора између европске и османске традиције, сасвим је прихватљиво да је он, формирајући сопствену перцепцију, тврдио да је *непријатна музика* која може да *помало одушеви*.²³

¹⁸ Хиперкорекција према *Лесковац*.

¹⁹ Хиперкорекција према *Ветерница*.

²⁰ E. Brown, *Relation de Plusieurs Voyages*, 114.

²¹ F. Duval, *Le Français médiéval*, Turnhout, 2009, 15-50.

²² R. Barbieri, *L'Europa del Medioevo e del Rinascimento*, Milano, 1992, 199.

²³ A. Şevki, *Edebiyat ve Yorum*, İstanbul, 2009, 82; C.M. Mazzucchi (a cura di) *Bisanzio e Turchi nella cultura del Rinascimento e del Barocco*, Milano, 2004, 90-92.

Поред Брауновог путописа, још један од извора који није познат у нашој историографији, у коме су обухваћени градови Србије, а међу њима и Лесковац, јесте дело свештеника из Падове Иноћенца Р. Савонароле, објављено на латинском језику у два тома под називом *Universus Terrarum Orbis* (*Цео свет Земље*), 1713. године у Падови.²⁴

Савонаролино дело представља велики речник географских појмова, релевантних у оно време када је аутор, путујући током верских мисија, правио лични попис типографских одредница. Иако не спада у релације о путовањима нити у хронике, занимљиво је то да је заступљена уводна наративна форма, карактеристична у европским делима тог периода, у којој аутор даје посвету, индекс појмова и уводно обраћање читаоцима. Савонарола у свом речнику под одредницом „Г“ помиње Лесковац у два термина *Gliskovatium* и *Glieskovaz* :

*Gliskovatium, Glieskovaz, urbs Serviae juxta fluv. Veternizam.*²⁵
[*Лесковац, град у Србији уз реку Ветерницу.*]

Још један извор који, такође, није познат у српској историографији, у коме су поменути градови Србије, укључујући и Лесковац, јесте историја немачког теолога, географа и језуита Грегора Колба, познатог на латинском језику и као Грегориус Колб. Његово дело написано је на латинском језику и објављено 1726. године под називом *Compendium Totius Orbis* (*Разумевање целог света*).²⁶

Дело је конципирано у већи број мањих целина, те због своје структуре подсећа на хронику. У уводном делу аутор даје посвету браћи Јозефу Фердинанду и Леополду Антонију, истакнутим припадницима Хабзбуршке династије. Након посвете следи и уводни део посвећен читаоцу (*Prefatio ad Lectorem*), где Колб износи име писања дела и тврди да му је циљ био да напише дело које ће бити универзална историја.²⁷

У поглављу под називом *De Vicinis Hungariae Provinciis* говори се о Србији (*De Servia*), где су поменути важнији хронични подаци, области и градови, међу којима аутор убраја и Лесковац:

*Urbes in Servia Principes Sunt Alba Graeca, aliis Bellogradum, Semendria, aliis Senderovia, Nissa, Vidinum, Scopia, Novoforum, Novibazar, Gliskovatium, Glieskovaz.*²⁸

²⁴ I. R. Savonarola, *Universus Terrarum Orbis*, Tomus Primus, Patavii, 1713.

²⁵ Исто, 451.

²⁶ G. Kolb, *Compendium Totius Orbis*, Rottwilae, 1726.

²⁷ Исто, 3-6.

²⁸ Исто, 357-358.

[Главни градови у Србији су *Alba Graeca*, или *Београд*, *Semendria* или *Смедерево*, *Ниш*, *Видин*, *Скопље*, *Ново Трговиште*, *Нови Пазар*, *Gliskovatium -Лесковац*.]

Иако у тексту нема података о самим местима, становништву и култури, занимљиво је, свакако, што аутор помиње синонине појединих места на латинском и на народном језику, попут *Alba Graeca*, *Semendria* и *Gliskovatium*, што сведочи о његовом добром познавању језичке топонимије.

Поред Колбовог дела, о Лесковцу се говорило и у још једном извору из 18. века, написаном такође на латинском језику. У питању је дело анонимног аутора, које је објављено под именом *Geographica Globi Terraquei Synopsis* (*Географски преглед земљине кугле*), 1745. године у Трнави. Иако је аутор дела непознат, на почетној страни поменутог издања пише да је дело објављено под покровитељством Друштва језуита (*Typis Academicis Soc. Jusi*), те је сасвим извесно да је и сам аутор припадао овом реду.²⁹

Наиме, почетак од 16. века, а посебно током 17. и 18. века, познато је да су језуити деловали својим мисионарским радом и учењем по различитим крајевима света, те можемо закључити да је ово дело написано из пера језуита који је, путујући различитим крајевима, оставио овај географски преглед земаља света. Језуити би понекад остајали тајанствени, јер се њихов рад везује и за тајне службе, као што можемо претпоставити да је и овде био случај.³⁰

За разлику од претходних извора о којима смо говорили, где су посвета владару или некој историјској личности, као и обраћање читаоцу били саставни део уводне наративне форме, овде је у уводном делу заступљен само кратак приказ поделе света (*Praeliminaria*), док су посвета и обраћање читаоцу из непознатих разлога изостављени.³¹

У поглављу под називом *De Servia*, говори се о Лесковцу који је овде означен термином *Kliskovatium*:

*Kliskovatium, fecundum Veternitzum fluv. Illustri, quo pollebat ornatu exunta ob bellorum injuriam.*³²

[*Лесковац, славан због плодне реке Ветернице, што беше пожутела, лишена угледа због ратних повреда.*]

У цитираном одломку, као и у пређашњим изворима, није сасвим случајан опис Лесковца, уз обалу реке Ветернице. Наиме, у средњем веку,

²⁹ Anonimys, *Geographica Globi Terraquei Synopsis*, Tyrnaviae, 1745.

³⁰ Gesuiti (a cura di), *I Gesuiti smascherati colle loro istituzioni segrete*, Firenze, 1859, 1-5.

³¹ Anonimys, *Geographica Globi Terraquei Synopsis*, 1-2.

³² Исто, 231.

а и касније, током ренесансе, река симболички представља границу између града и подручја изван града. Такође, у књижевности и уметности, река у пренесеном значењу означава границу између овоземаљског живота и живота после смрти. Овде можемо рећи да је река граница коју треба прећи и освојити град, те када су непријатељи освојили Лесковац, она је *пожута* и *лишена је угледа*.³³

Најзад, још једно дело које овом приликом треба поменути, у коме је поменут Лесковац јесте *Dictionnaire universel François et Latin* (Универзални француско-латински речник), објављен у Паризу 1752. године, што је веома важно у филолошко-историјском контексту.³⁴

У речнику су дате одреднице на француском и латинском језику, које обухватају општу терминологију, као и стучне термине из историје, уметности, науке и географске појмове. Лесковац се помиње у два термина, као *Gliskovazium* и *Gliskovaz*, као тадашњи османски град у Европи:

*Gliskovatium, ii. Glieskovaz, ville de la Turquie, en Europe.*³⁵
[*Gliskovatium, тј. Лесковац, турски град у Европи.*]

Бразилски капетан Емануел де Соза, аутор је још једног великог француско-португалског речника, чије је прво издање објављено у Лисабону 1784. године под називом *Nouveau dictionnaire François-Portugais*.³⁶

Аутор је, као што се може видети из увода, посветио речник бразилском принцу Жозеу де Браганса. Речник обухвата различите појмове из области науке, историје, географије, уметности и представља драгоцену грађу из поменутих области. Занимљив је и овде термин који се односи на Лесковац који је означен као *Gliskovatz* и дефинисан на исти начин као у француско-латинском језику, те је сасвим извесно да је одредница преузета из поменутог речника. Текст којим је објашњена одредница на португалском језику гласи овако:

*Glieskovatz, f.m. Cidade de Turquia Europea na Servia.*³⁷
[*Лесковац, ф. м. град у европској Турској, у Србији.*]

Поред француско-португалског речника, крајем 18. века објављен је и велики шпански речник географских појмова Дон Франсиска Переа, који

³³ T. Takahashi, *Il Rinascimento dei Trovatelli*, Roma, 2003, 30.

³⁴ G. Shire (eds.), *Dictionnaire universel François et Latin*, Tom 7, Paris, 1752.

³⁵ Исто, 214.

³⁶ E. De Sousa, *Nouveau dictionnaire François-Portugais*, Lisbonne, 1784.

³⁷ Исто, 520.

је радио у служби тадашњег шпанског маркиза Хуана де ла Круза, путовао по свету и бележио важне географске појмове.³⁸

На почетку првог тома речника аутор пише посвету маркизу и уводни део у коме укратко даје смернице о самом речнику. У другом том Переовог речника Лесковац се помиње под именом *Gliskovatz*:

*Gliskovatz, Ciudad de la Turquía Européa: está en la Servia, distante de Novibazar unas doce leguas á la banda de Occidente, situada á orilla del Veternitza, que desagua en el de Leparar.*³⁹

[Лесковац, град у европском делу Турске, налази се у Србији, удаљен од Новог Пазара дванаест миља на западној страни, на обали Ветернице која се улива у Мораву.]

Дакле, поред уобичајне грађе у коју спадају епистоле, путописи, хронике и пописи, када говоримо о европским изворима, уочавамо да су и речници географских појмова, као и појмови из уметности, историје, науке или општи појмови важан део извора који говоре о Лесковцу и околини. Називи Лесковац и Дубочица помињу се у различитим терминима, као *Lescoa*, *Lescovia*, *Gliescovaz*, *Gliescovatz*, *Kliskovatium*, *Dubotice* или *Dubotize*, што је посебно значајна тема у области језичке топонимије, и уопште у области историје језика.

Анализирајући поменуте изворе или делове извора, долазимо до закључка да њихова улога није само важна на пољу политичко-историјских, географско-историјских и економско-историјских истраживања, већ и на пољу културе, лингвистике и књижевне историје. Полазећи, пре свега, од кодификације корпуса извора које смо овом приликом издвојили, можемо их класификовати не само у званичне и незваничне, већ их, такође, можемо сврстати у неколико категорија, у које спадају релације о путовањима, путнички дневници, пописи, хронике, епистоле и речници.

С друге стране, примећујемо да извори који говоре о Лесковцу и околини, у језичко-лингвистичком контексту представљају богату грађу на језицима попут латинског, француског, шпанског, португалског, или варијететима староиталијанског (у овом случају итало-далматски). Разматрањем примера извора на различитим романским језицима, имали смо тенденцију да подстакнемо нека будућа истраживања, која неће бити базирана само на истраживању османских и ћириличких докумената, већ и извора насталих из пера европских путописаца и изасланика, због чега је проучавање културне баштине југа Србије, значајна тема не само на нашим просторима, већ у Европи.

³⁸ D. F. Peré y Casado, *Adición al tomo segundo del diccionario geográfico Echard*, Tomo 2, Madrid, 1795, 20-21.

³⁹ Исто, 20-21.

Објављени извори:

- Anonymus, *Geographica Globi Terraquei Synopsis*, Tyrnaviae, 1745.
 Brown, E., *Relation de Plusieurs Voyages*, Paris, 1674.
 Brown, E., *A Brief Account of Some Travels*, London, 1673.
 Brown, E., *Naukeriage en Gadankwaardige Reysen*, Amsterdam, 1682.
 Brown, E., *Reysen*, Buchhändler, 1711.
 DAD, Privata 43, *Libro A dell' amministrazione di Benedetto Marino di Resti*, (1590-1605) c.185-192.
 De Sousa, E., *Nouveau dictionnaire François-Portugais*, Lisbonne, 1784.
 Kolb, G., *Compendium Totius Orbis*, Rottwilae, 1726.
 Morden, R., *Geography Reflected or Description of the World in All Its Kingdoms*, London, 1688.
 Peré, y Casado, D. F., *Adición al tomo segundo del diccionario geográfico Echard*, Tomo 2, Madrid, 1795.
 Petantio, F., *De Itineribus in Turciam Libellus*, Viena, 1522.
 Shire, G., *Dictionnaire universel François et Latin*, Tom 7, Paris, 1752.

Литература:

- Barbieri, R., *L'Europa del Medioevo e del Rinascimento*, Milano, 1992.
 Braida, L., *Stampa e cultura in Europa tra XV e XVI secolo*, Roma-Bari, 2015.
 D. Ribella, *Traveling in the Middle Ages*, Lulu.com, 2013.
 De Martius, A., D'Orsi, P. (a cura di), *La vie della cultura*, Firenze, 2011.
 Di Resti, B.D., Khristov Petrov, A., (eds.), *I libro dei conti (1590-1605)*, Sofia, 2004.
 Duval, F., *Le Français médiéval*, Turnhout, 2009.
 Фотић А., Дефтер, *Лексикон српског средњег века*, Београд, (1999), 150-151;
 Galetti, P., *Uomini e case nel Medioevo tra Occidente e Oriente*, Laterza, 2001.
 Hrabak, B., Putnici iz hrišćanske Evrope o privrednim prilikama slovenskih zemalja na Balkanu pod Turcima u 16. veku, *Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini*, IV, Sveska b, Priština, (1969), 1-47;
 İnalçık, H., *Rönesans Avrupası*, İstanbul, 2011.
 Mazzucchi C. M., (a cura di) *Bisanzio e Turchi nella cultura del Rinascimento e del Barocco*, Milano, 2004.
 Милићевић, М. Ђ., *Краљевина Србија*, Београд, 1884.
 Митић, М., Дубровчани у Лесковачком зборнику - рецепција, *Лесковачки зборник*, LX, Лесковац, 2020, 151-158.

- Özön, M.N., Defter, *Büyük Osmanlıca-Türkçe sözlük*, İstanbul, 1973, 138.
- Ракић, М., *Из нове Србије, Отаџбина*, књ. 4, 5 и 6, Београд, 1880-1881.
- Rizaj, S., *Rudarstvo Kosova i susednih krajeva od XV do XVII veka*, Knjiga 6, Priština, 1968.
- Şevki, A., *Edebiyat ve Yorum*, İstanbul, 2009.
- Stojanovski, A., *Vranjski kadiluk u XVI veku*, Vol. 9, Narodni muzej u Vranju, Vranje, 1985.
- Стојанчевић, В., *Лесковац и лесковачка нахија у XIX веку*, Народни музеј у Лесковцу, Лесковац, 1987.
- Takahashi, T., *Il Rinascimento dei Trovatelli*, Roma, 2003.
- Трајковић, Д., Два латинска текста о Дубочици и Лесковцу у XVI и XVII веку, *Лесковачки зборник*, XI, Лесковац, 1971, 63-65.
- Türk, İ. C., *Osmanlı Devleti'nde Tarih Eğitimi (1839-1922)*, İstanbul, (2013);
- Зиројевић, О., Крушевачки санџак у светлости турског пописа, *Лесковачки зборник*, бр. 8, Лесковац, (1968), 221-228.
- Зиројевић, О, Лесковац у XV и XVI веку, *Лесковачки зборник*, бр.9, Лесковац, (1969), 165-170;

Summary:

Marija Mitić

EXAMPLES OF EUROPEAN SOURCES IN ROMAN LANGUAGES AT THE SERVICE OF THE CULTURAL HERITAGE OF LESKOVAC AND ITS SURROUNDINGS

The period of the establishment of fruitful trade relations between the Ottoman Empire and Europe, from the 15th to the 18th century, is actually the period when many envoys and travel writers wrote in their reports about the Balkans, including the south of Serbia, which was under foreign rule at that time. Speaking about the sources important for the study of Leskovac and its surroundings, we can say that they represent a fertile and very diverse material and we can categorize them into travel reports, travel diaries, chronicles, epistles, dictionaries and lists. Their charm is all the greater because they are written in different European languages. The largest number of sources are in the Latin language, while a certain number of sources were written and published in other Romance languages, such as French, Spanish, Portuguese, as well as in varieties of the Old Italian language. This fact sheds light on some new research that goes beyond previous conclusions based only on the analysis of Ottoman and Cyrillic sources and opens the door to some new research based on the study

of sources on Roman sources that are important testimonies and an important part of the cultural heritage of the South of Serbia.